

ارزیابی شاخص های سهولت راه اندازی کسب و کار در جهت

توسعه کارآفرینی در ایران

*علی داوری^۱، ابراهیم جعفری^۲، روح اله مددی^۳

چکیده:

در سال های اخیر با افزایش توجه سیاستگذاران به موضوع کارآفرینی در جامعه، زمینه مناسبی برای بروز کارآفرینی، با هدف توسعه کشور را فراهم شده است. علی رغم تلاش هایی که در جهت توسعه کارآفرینی و مباحثی مانند خصوصی سازی انجام شده است، در عمل رشد مناسب و پایداری در زمینه توسعه کارآفرینی و شرکت های کوچک و متوسط مشاهده نمی شود. به همین دلیل بهبود محیط کسب و کار در جهت توسعه شرکت های کوچک و کارآفرینی اهمیت بیشتری می یابد. زیرا محیط نامناسب کسب و کار، شرکت های کوچک و متوسط و کارآفرینان را در مقایسه با شرکت های بزرگ در معرض مشکلات بیشتر قرار می دهد. در این مقاله سعی بر آن است تا با استفاده از شاخص های بانک جهانی در مورد تحلیل محیط کسب و کار کشورها، به بررسی شاخص هایی که منجر به سهولت راه اندازی کسب در ایران می شود، پردازیم. بمنظور ارزیابی محیط کسب و کار و حصول اطمینان از صحت نتایج آمارهای بانک جهانی از دیدگاه خبرگان و کارشناسان وزارت صنایع، این پژوهش در وزارت صنایع انجام شده است. در مجموع نتایج نشان می دهد که محیط کسب و کار کشور وضعیت بسیار مناسبی نداشته که با آمارهای بانک جهانی تشابه دارد.

واژگان کلیدی: محیط کسب و کار، خصوصی سازی، شاخص های کسب و کار بانک جهانی،

توسعه کارآفرینی

۱ استادیار دانشکده کارآفرینی دانشگاه تهران، Ali_davari@ut.ac.ir

۲ دانشجوی دکتری کارآفرینی، دانشگاه آزاد قزوین، شیراز، خیابان امام حسین کوچه ۴ پلاک ۱۳۷، ۰۹۱۷۲۰۴۶۲۳۹

E_jafari_S@yahoo.com

۳ فوق لیسانس مدیریت کسب و کار گرایش MBA، ۰۹۱۹۳۱۰۳۳۱۸، rmadadi@gmail.com

مقدمه:

در مورد اهمیت کارآفرینی و تاثیری که بر روی وضعیت اقتصادی و اجتماعی یک کشور دارد تا کنون پژوهش‌های زیادی صورت گرفته است، و این موضوع از دیدگاه‌های گوناگونی مورد بررسی قرار گرفته است. حال این سوال مطرح است که چگونه می‌توان وضعیت کارآفرینی در یک کشور را بهبود و توسعه داد؟ پیشرفت اقتصادی در هر کشور وابسته به گسترش فعالیت‌های اقتصادی در کلیه زمینه‌هاست و مستلزم آن است که بستر لازم برای این امر فراهم شود و بعبارت دیگر موانع موجود در سر راه فعالیت‌ها از میان برود و زمینه‌های مناسب به این منظور تدارک دیده شود. دانستن بسترهای مناسب کارآفرینی برای ایجاد کسب و کار، باعث افزایش گرایش کارآفرینان و بوجود آمدن طیف وسیعی از کارآفرینان نوظهور می‌گردد و کارآفرینان با اطلاع از شرایط و بسترهای موجود و شناخت ریسک‌ها با دیدگاهی روشن، دست به ایجاد کسب و کار زده و همچنین با بررسی وضعیت این بسترها، موانع و نواقص موجود شناسایی خواهد شد (قرلباش، ۱۳۸۳). تحقیقات اولیه نشان می‌دهد که عوامل زیادی بر روی سطح کارآفرینی در یک کشور تاثیر گذار است که مجموعه این عوامل با عنوان فضای کسب و کار شناخته می‌شود. فضای کسب و کار از طرق گوناگون ارزیابی می‌شود و در هر روشی شاخص‌های خاص به خود را در نظر می‌گیرند، اما یکی از مهمترین مراجع ارزیابی ای شاخص‌ها، بانک جهانی می‌باشد. بانک جهانی سالیانه ۱۴ سرفصل مختلف فضای کسب و کار برای کشورهای زیادی مورد بررسی قرار می‌دهد. وضعیت سرفصلها با استفاده از شاخصهایی اندازه‌گیری می‌شود و در نهایت رتبه کشورها بر اساس آن تعیین می‌شود. در حال حاضر این رتبه بندی به تدریج به شاخصی معتبر برای سنجش اقتصاد کشورها تبدیل شده و با توجه به میزان روزافزون استقبال کشورهای مختلف و همچنین سرمایه‌گذاران از نتایج گزارش‌های سالانه، میزان انتشار آن در رسانه‌های بین‌المللی روندی صعودی را طی می‌کند. ضمن آنکه انتشار سالانه این گزارش در تغییر محل سرمایه‌گذاری و یا استمرار حضور سرمایه‌گذاران در یک اقتصاد مؤثر بوده است.

آگاهی از وضعیت فضای کسب و کار و تلاش جهت بهبود آن به عنوان یک راهبرد اقتصادی برای دولت‌ها شناخته می‌شود. بانک جهانی، بهبود محیط کسب و کار را یکی از چالش‌های اساسی

توسعه کشورهای در حال توسعه معرفی کرده و آن را برای ایجاد فرصت های شغلی، کاهش فقر، کار آفرینی و بهبود فضای استاندارد زندگی مردم اساسی می داند (سلطانی ۱۳۹۰). در پژوهش سعی بر آن است تا شاخص های بانک جهانی در مورد تعیین فضای کسب و کار را از دیدگاه متخصصان وزارت صنعت، معدن، تجارت مورد بررسی قرار دهیم.

مبانی نظری پژوهش:

بهبود محیط کسب کسب و کار هر چند مفهومی بدیع در ادبیات اقتصاد و مدیریت است، اما در سالهای اخیر در کشور ما مورد توجه زیادی واقع شده است به طوری که به عنوان یکی از سیاست های کلی مورد تاکید قرار گرفته است. موضوع بهبود محیط کسب و کار این روزها از چنان اهمیتی برخوردار است که گاهی از آن به عنوان مقدمه و یا حتی راهبرد جانشین خصوصی سازی یاد می شود. در گزارش بانک جهانی در مورد کسب و کار، برای مقایسه بین کشور های مختلف ده شاخص را در نظر گرفته است که شامل چرخه عمر کسب و کار می باشد. این شاخص ها به شرح زیر می باشد:

- ۱- شروع کسب و کار (فرآیند ثبت شرکت)، ۲- اخذ مجوزها (تمامی فرآیند لازم الرعایه از اخذ مجوز تا تاسیس و راه اندازی یک کارگاه را شامل می شود)، ۳- استخدام و اخراج نیروی کار، ۴- ثبت مالکیت (فرآیند لازم جهت ثبت دارایی در دفتر اسناد رسمی می باشد)، ۵- اخذ اعتبار، ۶- حمایت از سرمایه گذاران (سهامداران)، ۷- پرداخت مالیات، ۸- تجارت فرامرزی، ۹- انحلال یک فعالیت، ۱۰- الزام آور بودن قراردادها (Doin business 2014).

بانک جهانی با استناد به ۱۰ شاخص فوق، رتبه سهولت کسب و کار را محاسبه و به صورت مقایسه ای برای تمامی ۱۸۹ کشور گزارش می نماید. در سال های اخیر با افزایش توجه سیاستگذاران، دولتمردان و مدیران به موضوع کارآفرینی در جامعه ما، زمینه مناسبی برای بروز کارآفرینی، با هدف توسعه اقتصادی کشور را فراهم شده است. علی رغم تلاش هایی که در جهت توسعه کارآفرینی^۱ و خصوصی سازی و رشد اقتصادی شده است، در عمل مشاهده می شود که رشد

مناسب و پایداری در زمینه توسعه کارآفرینی، و شرکت های کوچک و متوسط مشاهده نمی شود. بنابراین این سوال شکل می گیرد که چرا علی رغم اهتمام مسولان کشور و تاکید برنامه های توسعه اقتصادی کشور بر توسعه بخش خصوصی، خصوصی سازی شرکت های دولتی و توسعه کارآفرینی و غیره هنوز پیشرفت چشمگیر و پایداری در این زمینه مشاهده نمی شود (Doin business 2014).

شاید بتوان پاسخ به این سوال را در بحث شرایط محیط کسب و کار و تجارب سایر کشورها یافت. روسیه و کشورهای اروپای شرقی در جهت بهبود وضعیت اقتصادی خود استراتژی خصوصی سازی و چین استراتژی بهبود محیط کسب و کار را انتخاب کرد. چین در طول سه دهه بدون خصوصی سازی و تنها با فراهم نمودن محیط مناسب برای بخش خصوصی، سهم بخش خصوصی را از کمتر از ۲۰ درصد در پایان دهه ۱۹۷۰ به بیش از ۷۰ درصد در سال ۲۰۰۴ افزایش داده است. ولی اکثر کشورهای اروپای شرقی و روسیه با تکیه بر سیاست خصوصی سازی توانستند در کمتر از چهار سال سهم بخش خصوصی را به بیش از ۸۰ درصد افزایش دهند. اما خصوصی سازی در این کشورها به فاجعه اقتصادی منجر شده است و استراتژی بهبود محیط کسب و کار در چین به معجزه اقتصادی انجامید. در چین ۵۰۰ میلیون نفر از فقر نجات یافتند و در طول ۲۰ سال گذشته ۷۵ درصد از انسان هایی که در جهان از فقر مطلق نجات یافتند چینی بودند و در کشورهای اروپای شرقی و روسیه تعداد فقرا به پنج برابر افزایش یافت.

تجربه جهانی نشان می دهد که رشد بخش خصوصی به دو روش ممکن است. روش نخست واگذاری دارایی ها و شرکت های دولتی به بخش خصوصی یا خصوصی سازی و روش دوم رفع موانع بخش خصوصی یا بهبود محیط کسب و کار است. بهبود محیط کسب و کار به عنوان یک استراتژی اقتصادی مکمل استراتژی خصوصی سازی است و برخی نیز حتی بر این باورند که رفع موانع بخش خصوصی یا همان بهبود محیط کسب و کار باید جایگزین خصوصی سازی شود.

اگر در ابتدای دهه ۱۹۸۰، نظریه پردازان و سیاست گذاران اقتصادی بر خصوصی سازی تاکید داشتند، از اواخر دهه ۱۹۹۰ بهبود محیط کسب و کار مورد توجه نظریه پردازان و سیاست گذاری

اقتصادی بوده است. این تغییر در پارادایم سیاست‌گذاری محصول تحولات اقتصادی مانند تجربه چین و اروپای شرقی و روسیه از یک سو طرح نظریات جدید اقتصادی از سوی دیگر است. دستو^۱ اقتصاددان معروف پرویی علت توسعه‌نیافتگی و تفاوت کشورهای در حال توسعه و توسعه‌یافته تنها را در این نکته می‌داند که اکثر مردم فقیر این کشورها صاحب دارایی هستند اما فرآیندی ندارند که مالکیت آنها را نشان داده و سرمایه ایجاد کنند. آنها محصول دارند ولی سند فروش رسمی ندارند. کسب‌وکار دارند اما فاقد شخصیت حقوقی هستند. دستو و همکارانش نشان دادند که تاسیس یک کارگاه خیاطی دارای مجوزهای قانونی لازم به ۱۲۳۱ مرحله اداری و ۲۸۹ روز زمان نیاز دارد. در نتیجه افراد ترجیح می‌دهند که به صورت زیرزمینی و غیر رسمی کارکنند (De Soto, 1989).

به بیان دیگر براساس نظریه دستو موانع نظام اداری در کشورهای در حال توسعه، بخش خصوصی را به اقتصاد زیرزمینی، اقتصاد غیررسمی و غیرمولد سوق می‌دهد. در این فضای نامساعد کسب‌وکار، سیاست‌های خصوصی‌سازی، توسعه کارآفرینی و شرکت‌های کوچک و متوسط^۲ با مشکل مواجه می‌شوند. تولیدکنندگان در برابر رقبای خارجی شکست می‌خورند. در واقع نظام اداری عامل همه این مشکلات است. در حالیکه با روان‌سازی نظام اداری می‌توان حداقل بخشی از صاحبان کسب و کارهای بخش غیررسمی را ارتقا داد و گامی در جهت کاهش فقر آنها برداشت. وی نشان داد که در کشورهای پیشرفته مانند آمریکا ابتدا نظام اداری متحول شده است و سپس رشد مستمر اقتصادی میسر گردیده است (میدری و قودجانی، ۱۳۸۷)

محیط (فضای) کسب و کار^۳ مجموعه شرایط موثر بر قیمت و کیفیت واحدهای اقتصادی است که مدیر و یا مالک شرکت یا بنگاه اقتصادی نقش چندانی در آن ندارد و بر مدیر شرکت تحمیل می‌شود. کیفیت زیر ساخت‌های اقتصادی، میزان فساد اداری، امنیت اجتماعی، ثبات در سیاست‌های اقتصادی، قوانین و مقررات، کیفیت نظام قضائی و... از جمله عوامل محیطی هستند که تاثیر مستقیم بر عملکرد واحدهای اقتصادی دارند و تغییر دادن آنها فراتر از اختیارات و قدرت مدیران

---

1 De Soto

2 SMEs

3 Business Environment Improvement

بنگاه‌های اقتصادی است (اتاق بازرگانی صنایع و معادن تهران، ۱۳۸۸). در صورتیکه ماهیت و جهت تغییرات در محیط کسب و کار بررسی شود، تحلیل محیط^۱ انجام شده است (Orthington and Britton, 2006).

توسعه کارآفرینی و محیط کسب و کار

توسعه کارآفرینی به افزایش احتمال و نرخ و وقوع رفتار کارآفرینانه در کلیه ابعاد کارآفرینی اطلاق می‌شود. در واقع، اگر هدف دولتها و نخبگان جوامع، ایجاد کسب و کارهای جدید، استفاده از ظرفیتهای بی استفاده، توسعه ظرفیتهای موجود، حل مشکلات اجتماعی، عدالت اجتماعی و .. است، توسعه کارآفرینی راهی است که آنان را به سر منزل مقصود میرساند. کوششهایی مانند افزایش فرصتهایی کارآفرینی افزایش علاقه و انگیزه شهروندان برای انجام فعالیتهای کارآفرینانه، توانمند سازی آنها برای موفقیت در اجرای فرایند کارآفرینی، ایجاد مکانیزیمهای حمایت و هدایت کارآفرینان، بیانگر اقدامات توسعه‌های دریک کشور است. آنچه مسلم است این است که محیط کسب و کار و توسعه کارآفرینی اثر متقابل بر یکدیگر دارند، بدین معنا که محیط مناسب، احتمال وقوع رفتار کارآفرینانه را افزایش میدهد و ایجاد و توسعه فعالیتهای کارآفرینی، خود نیز می‌تواند منجر به بهبود فضای کسب و کار شود. بطور کلی محیط از سه طریق بر کسب و کارها اثر می‌گذارد:

- ایجاد تقاضا برای خروجی‌ها یک کسب و کار
- حمایت از موجودیت و فرآیندهای کسب و کار
- تامین منابع مورد نیاز کسب و کارها

دسته بندی کلی تر سیاست‌های توسعه کارآفرینی که دولتها به کار می‌گیرند عبارتند از:

توسعه قابلیت های کارآفرینی

ایجاد زمینه ها، حمایت قانونی، و جهت این اثرگذاری ها بر دو قسم است، گاهی عوامل پیش برنده و ترغیب کننده هستند و گاهی عوامل بازدارنده و محدود کننده فعالیت ها هستند. اینکه محیط برای یک کسب و کار بازدارنده یا پیش برنده باشد، به خود کسب و کار بستگی دارد. مأموریتی که کسب و کار برای خود تعریف کرده، میزان انطباق و مدیریتی که در رابطه با محیط اعمال می کند، تعیین کننده جهت و میزان اثر محیط بر عملکرد کسب و کار است.

تاثیر محیط کسب و کار بر توسعه شرکت های کوچک و متوسط و کارآفرینان

محیط نامناسب کسب و کار مانع رشد شرکت های کوچک و متوسط و کارآفرینی است. شرکت های کوچک بیش از شرکت های بزرگ از محیط نامناسب کسب و کار آسیب می بینند. نظام مالی ناکارآمد به شرکت های کوچک بیش از شرکت های بزرگ از آسیب وارد می سازد. بانک ها تمایل دارند منابع خود را در اختیار با شرکت های بزرگ قرار دهند. زیرا ارزیابی وضعیت شرکت های بزرگ بسیار آسان تر از شرکت های کوچک است. از سوی دیگر احتمال ورشکستگی در اثر نوسانات اقتصادی در شرکت های کوچک معمولاً بیشتر است و بانک ها رغبت چندانی در اعطای اعتبار به آنها را ندارند. شرکت های بزرگ می توانند با تاثیرگذاری و ارتباط مستقیم با سیاست گذاران، پرداخت های غیرقانونی، هزینه های تبلیغاتی و سایر ابزارهای موثر بر افکار عمومی محیط کسب و کار را تا حدودی برای خود هموار سازند، ولی صاحبان شرکت های کوچک منابع محدودی برای پرداخت های غیرقانونی دارند و معمولاً فاقد روابط موثر با سیاست گذاران هستند.

هرچند شرکت های کوچک بیش از شرکت بزرگ از محیط نامناسب کسب و کار آسیب می بینند اما شرکت های بزرگ نیز خواهان محیط مناسب کسب و کار هستند. شرکت های بزرگ در محیط نامناسب متحمل هزینه های سنگین می شوند و نمی توانند با رقبای خود رقابت کنند. به بیان دیگر در حالیکه شرکت ها در کشورهای در حال توسعه بخش عمده ای از وقت خود را صرف خنثی سازی

مزاحمت‌های محیطی می‌کنند، رقبا در کشورهای پیشرفته بدون ترس از شوک‌های سیاسی و اقتصادی تنها به جلب رضایت مشتری و نوآوری مشغول هستند (World Bank, 2005).

توسعه اقتصادی و محیط کسب و کار

یکی از اسناد مهمی که در مورد بهبود فضای کسب و کار مرجع تصمیم‌گیری دستگاه‌ها اجرایی کشور قرار می‌گیرد، برنامه‌های توسعه است. بهبود فضای کسب و کار در سیاست‌های کلان کشور در ماده ۴۱ برنامه چهارم توسعه و همچنین در فصل ۵ برنامه پنجم توسعه که کاملاً به بهبود فضای کسب و کار اختصاص یافته است مورد توجه ویژه قرار دارد. در ماده ۴۱ برنامه چهارم دولت موظف شده است که جهت بهبود فضای کسب و کار در کشور و زمینه‌سازی توسعه اقتصادی و تعامل با جهان پیرامون، اقدام‌کننده (سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور، ۱۳۸۳). اما در برنامه پنجم به صورت کاملاً مبسوط در زمینه بهبود فضای کسب و کار دستگاه‌های اجرایی را مکلف به اجرای اقدامات لازم در خصوص صدور مجوزهای قانونی و کمک‌های مالی برای بهبود فضای کسب و کار کرده است، این برنامه مشتمل بر مواردی همچون افزایش بهره‌وری، افزایش میزان اشتغال، بهبود سیاست‌های ارزی، اصلاح قانون بیمه، اصلاح نظام مالیاتی، اصلاح الگوی مصرف نفت و گاز و مشتقات آن، انرژی‌های پاک، کشاورزی، صنعت و معدن، حمل و نقل و مسکن می‌باشد. همانطور که مشخص است اهمیت فضای کسب و کار در برنامه پنجم بسیار بیشتر شده است و یکی از ارکان اصلی توسعه کشور می‌باشد. و از مواردی که در این فصل از برنامه پنجم در خصوص فضای کسب و کار ذکر شده است می‌توان به مشکلات اصلی که در زمینه بهبود فضای کسب و کار در کشور وجود دارد پی برد. این اقدامات و سیاستها نشان می‌دهد لزوم بهبود فضای کسب و کار برای سیاستگذاران در ایران نیز شناخته شده است. اما اقدام‌چندانی برای بهبود فضای کسب و کار در عمل صورت نگرفته است. رفع موانع رشد بخش خصوصی سرمایه‌چندانی نیاز ندارند و مانند خصوصی‌سازی مستلزم استقبال بخش خصوصی نبوده و بر خلاف خصوصی‌سازی با مخالفت سیاسی مواجه نیست.

مزایای بهبود محیط کسب و کار

طرفداران استراتژی بهبود محیط کسب و کار نه تنها این استراتژی را به عنوان شرط رشد بخش خصوصی ذکر می‌کنند بلکه بر این اعتقادند که این استراتژی باید جایگزین استراتژی خصوصی‌سازی شود. دلایل نیاز به گسترش رشد بخش خصوصی از طریق بهبود محیط کسب و کار عبارتند از:

خصوصی‌سازی ممکن است با تنش‌های سیاسی و اجتماعی همراه باشد، ولی بهبود محیط کسب و کار بدون تنش سیاسی و اجتماعی است. خصوصی‌سازی در بسیاری از کشورها با واکنش‌های شدید همراه بوده است. در انگلستان ترکیه، مصر، شیلی، آرژانتین، نیجریه و بسیاری از کشورهای دیگر، کارگران علیه خصوصی‌سازی دست به تظاهرات زده‌اند (علوی تبار و میدری، ۱۳۷۲).

بهبود محیط کسب و کار، رقابت را تقویت می‌کند، ولی خصوصی‌سازی لزوماً به تقویت رقابت نمی‌انجامد. بخش خصوصی خواهان رقابت نیست. منافع هر فرد در بخش خصوصی ایجاب می‌کند که از رقابت جلوگیری کند. صاحبان شرکت واگذار شده تمایل دارند تعداد رقبا محدود بماند. در استراتژی بهبود محیط کسب و کار از ابتدا بر افزایش رقابت تاکید می‌شود و خطر تشدید انحصار بسیار کمتر از سیاست خصوصی‌سازی است.

شرکت‌های دولتی محل مناسبی برای جذب و فعالیت مالکان و مدیران خصوصی نیست. شرکت‌های دولتی بیش از آن بیمارند که با خصوصی‌سازی درمان شوند. دولت برای اهداف اجتماعی یا سیاسی شرکتی را در یک منطقه تاسیس می‌کند، مکان‌یابی براساس ملاحظات غیراقتصادی، هزینه‌های گوناگون بر شرکت تحمیل خواهد کرد که شاید رقابت‌پذیری آن شرکت را برای همیشه منتفی سازد. پس از تاسیس شرکت دولتی نیز در معرض آفت‌های مختلف قرار دارد. برای نظارت بر شرکت دولتی، دستگاه‌های نظارتی مختلفی از سوی سه قوه مجریه، قضائیه و مقننه در شرکت مستقر می‌شوند. ناظران سه قوه گاهی بیش از آن که ناظر باشند به دنبال کسب امتیاز هستند. در نهایت ناظران و مدیران رده عالی برای تثبیت یا ارتقای موقعیت شغلی خود باند، گروه یا

شبکه ای غیررسمی تشکیل می‌دهند. پس از خصوصی‌سازی، این شبکه کنار گذاشته نمی‌شود و مدیر جدید بخش خصوصی نیز باید با آن مصالحه کند.

جلوگیری از افزایش هزینه بنگاه‌ها، کاهش شکل‌گیری اقتصاد زیرزمینی، ایجاد پیوند بین شرکت‌های کوچک و بزرگ و بهره‌گیری از صرفه‌های اقتصادی ناشی از مقیاس از دیگر مزایای بهبود محیط کسب و کار است.

سوالات پژوهش

با توجه به هدف تحقیق یعنی ارزیابی فضای کسب و کار کشور با استفاده از شاخص‌های ده‌گانه بانک جهانی از دیدگاه خبرگان و کارشناسان وزارت صنایع برای حصول اطمینان از وضعیت سهولت کسب و کار کشور، سوالات تحقیق عبارتند از:

(۱) آیا شاخص‌های ده‌گانه محیط کسب و کار بانک جهانی از دیدگاه خبرگان و کارشناسان وزارت صنایع در سطح مناسبی است؟

(۲) آیا میزان اهمیت شاخص‌های ده‌گانه محیط کسب و کار بانک جهانی از دیدگاه خبرگان و کارشناسان وزارت صنایع با یکدیگر تفاوت دارند؟

(۳) آیا دیدگاه خبرگان و کارشناسان وزارت صنایع با نتایج ارزیابی شاخص‌های ده‌گانه محیط کسب و کار بانک جهانی (سال ۲۰۰۹) در مورد ایران به صورت تقریبی انطباق و سازگاری دارد؟

پیشینه تحقیق:

یکی از مطالعات مشهور و تأثیرگذار در این حوزه مطالعه نک و کیفر (۱۹۹۵) است که به بررسی رابطه سرمایه‌گذاری و رشد با شاخص ریسک ICRG در ۹۷ کشور جهان در دوره زمانی (۱۹۷۴-۱۹۸۹) پرداخته‌اند. نتیجه مطالعه نشان می‌دهد که این شاخص در مدل‌های سرمایه‌گذاری و رشد معنادار است.

در تحقیقی که توسط داردیا و همکاران (۱۹۹۹) در مورد فضای کسب و کار در کالیفرنیا صورت گرفته است، فهرستی از دست‌بندی اصلی از عوامل و شاخص‌های وزنی مربوط به آنها برای

گران‌تورنتون و شرکت توسعه سرمایه‌گذاری ارائه شده است. بر اساس این فهرست بررسی‌های گران‌تورنتون بیشتر متمرکز CED بر هزینه‌های تولید است. این در حالی است که بررسی‌های CED تلاش دارد از فضای کسب و کار در هر ایالت ارزیابی جامعی داشته باشد. در شاخص تورنتون وضع مالیات با اینکه تأثیر منفی بر رونق کسب و کار داشته موجب بهبود زیرساختها گردیده است. در شاخص CED هم بیشترین توجه بر سیاستهای اجتماعی است زیرا در نزد رهبران کسب و کار مسائل اجتماعی از ارزش بالایی برخوردارند. همچنین، با توجه به تحقیقات انجام شده توسط این محققان سطوح دستمزد بر عملکرد اقتصادی بسیار مؤثر بوده است. کیفیت کاری انجام گرفته توسط نیروی کار محلی نیز یکی از اجزای مهم در فضای کسب و کار به شمار می‌آید.

در مطالعه دیگری که توسط توپین و همکارانش (۲۰۰۳) انجام شده به بررسی تأثیر معاهدات سرمایه‌گذاری دوجانبه BIT بر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و فضای کسب و کار داخلی پرداخته است. این معاهدات ابزاری عمومی برای کشورهای توسعه‌یافته به شمار می‌آیند تا از این طریق بتوانند از سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی حمایت و محافظت کنند و به همین دلیل است که روز به روز محبوبیت بیشتری می‌یابند. عواملی که توپین در تعیین سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و بهبود فضای کسب و کار مؤثر دانسته عبارتند از اندازه بازار، نرخ رشد اقتصادی، ریسک سیاسی، نرخ تورم به عنوان شاخص ثبات در اقتصاد کلان، منابع طبیعی و جمعیت و برخی از عوامل مانند بازبودن اقتصاد را به دلیل ناکارآمد بودن و داشتن ماهیت متضاد نادیده گرفته است. نتایج این تحقیق حاکی از آن است که اندازه بازار به‌عنوان عامل تعیین‌کننده پیشرو در جریان سرمایه‌گذاری خارجی و بهبود فضای کسب و کار در جهان پذیرفته شده است. نرخ بالای رشد اقتصادی موجب افزایش میزان سرمایه‌گذاری در هر کشور می‌گردد. با توجه به نتایج حاصله ارتباط میان ریسک سیاسی و سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی ارتباطی مثبت و معنادار است. همچنین اثر عامل جمعیت نیز مثبت برآورد شده، اما تأثیر نرخ تورم در این تحقیق مبهم در نظر گرفته شده است؛ زیرا از یک سو موجب سود بردن بدهکاران از تورم پیشینی نشده می‌باشد و از سوی دیگر نرخ بالای تورم ممکن است به شکست سیاستهای داخلی منجر شود که مانعی بر سر راه سرمایه‌گذاری و بهبود

فضای کسب و کار است. در نهایت تأثیر وجود منابع طبیعی بر جریان سرمایه گذاری مستقیم خارجی و بهبود فضای کسب و کار مثبت برآورد شده است.

در مطالعه دیگری که توسط دالار و همکاران (۲۰۰۳) تحت عنوان " فضای کسب و کار و عملکرد شرکتها در اقتصادهای در حال توسعه" صورت گرفته به بررسی فضای کسب و کار در کشورهای همچون بنگلادش، اتیوپی، چین و پاکستان پرداخته است. نتایج حاصل از اندازه‌گیری عینی از فضای کسب و کار در این مناطق حاکی از تأثیرات معنادار سرمایه گذاری بر فضای کسب و کار میباشد. فضای سرمایه گذاری در زمینه سطوح بهره‌وری، دستمزد، نرخ سود، نرخهای رشد و اشتغال و موجودی سرمایه در سطح شرکتها پراهمیت جلوه مینماید. همچنین، به اعتقاد نویسندگان نقش دولتها در بهبودبخشی به فضای کسب و کار در راستای فراهم آوردن زیرساختها و دستیابی به بازارهای بینالمللی بسیار مهم شمرده میشود.

تحقیق دیگر مربوط می شود به لاروسی (۲۰۰۹) که به بررسی فضای سرمایه گذاری در ۱۶ ایالت از کشور هندوستان پرداخته است. وی تلاش نموده ویژگیهای فضای کسب و کار در هندوستان را شناسایی کند تا از این طریق به تفاوت عملکرد ایالتهای مختلف در زمینه رشد و سرمایه گذاری پی ببرد. در این تحقیق ۴۶ متغیر توصیفی مربوط به محیط کسب و کار در ۱۶ ایالت شناسایی شدهاند. برای آسان نمودن، او این ۴۶ متغیر را در ۳ گروه طبقه‌بندی نموده که عبارتند از نهادها، زیرساختها و مؤسسات. وی انتظار دارد

که با بهبود فضای سرمایه گذاری سطح سرمایه گذاری خصوصی داخلی نیز افزایش یابد. همچنین، طبق تحقیقات صورت گرفته در ۱۶ ایالت این نتیجه بهدست آمده است که ایالتهای توسعه‌یافته از فضای سرمایه گذاری با کیفیتتری برخوردار هستند و برعکس؛ بهطور مشابه ایالتهایی که رشد سریعتری را تجربه کردهاند، فضای کسب و کار مناسبتری نیز داشته اند.

عرب مازار و دیگران (۱۳۸۹) در مقالهای تحت‌عنوان " شاخص فضای کسب و کار و تأثیر آن بر سرمایه گذاری خصوصی در ایران " به بررسی تأثیر شاخص فضای کسب و کار بر سرمایه گذاری

(۱۳۵۲) پرداخته‌اند. نتایج حاکی از آن است که شاخص - خصوصی در ایران طی دوره زمانی (۱۳۸۶) تدوین شده از فضای کسب و کار تأثیر مثبت و معناداری بر سرمایه گذاری خصوصی دارد به طوری که یک درصد افزایش در شاخص فضای کسب و کار بهطور متوسط و با فرض ثابت بودن سایر شرایط موجب افزایش سرمایه گذاری خصوصی در ایران به میزان ۰,۷۲ درصد میشود. بنابراین بهبود محیط کسب و کار به افزایش سرمایه گذاری خصوصی در ایران منجر میگردد.

ابوذر سالاری (۱۳۹۰) در مقاله‌های تحت عنوان " بررسی تأثیر نظام مالیاتی بر فضای کسب و کار " به معرفی و بررسی شاخصهای کسب و کار، شاخصهای رقابت پذیری اقتصاد و مقایسه ایران در این شاخصها با کشورهای برتر جهان و کشورهای منطقه و بهطور مشخص به بررسی شاخصهای مربوط به مالیات و اثر آن بر فضای کسب و کار کشور پرداخته و آثار این شاخص بر عملکرد اقتصادی را بررسی نموده و ضمن ترسیم فضای پیشنهاداتی را - روشن از وضعیت ارتباط نظام مالیاتی کشور با فضای کسب و کار طی سالهای ۲۰۰۵ تا ۲۰۱۲ جهت بهبود وضعیت نظام مالیاتی و بالطبع بهبود فضای کسب و کار ارائه نموده است.

روش پژوهش

هدف این پژوهش ارزیابی فضای کسب و کار کشور با استفاده از شاخص های ده گانه بانک جهانی از دیدگاه خبرگان و کارشناسان وزارت صنایع است. بنابراین نوع پژوهش بدلیل بررسی وضعیت موجود، کاربردی و از نوع توصیفی - پیمایشی است. مدل مفهومی^۱ پژوهش با بومی سازی شاخص های ده گانه سهولت کسب و کار بانک جهانی (پیوست ۱) طراحی گردید. ابزار مورد استفاده برای گردآوری اطلاعات پرسشنامه با مقیاس ۵ گزینه‌ای لیکرت (خیلی کم تا خیلی زیاد) می باشد. جامعه آماری این تحقیق را به دلیل آن که وزارت صنایع، معادن و تجارت بخش بسیار زیادی از مشاغل را در بر می گیرد و بر روی فضای کسب و کار کشور بسیار تاثیر گذار است، و از سوی دیگر واحدی در زمینه کارآفرینی و شرکت های کوچک و متوسط در این وزارت خانه فعال می باشد، انتخاب گردید. که پرسشنامه بین کارشناسان و خبرگان این وزارت خانه که در حوزه های مرتبط با

¹ Conceptual Model

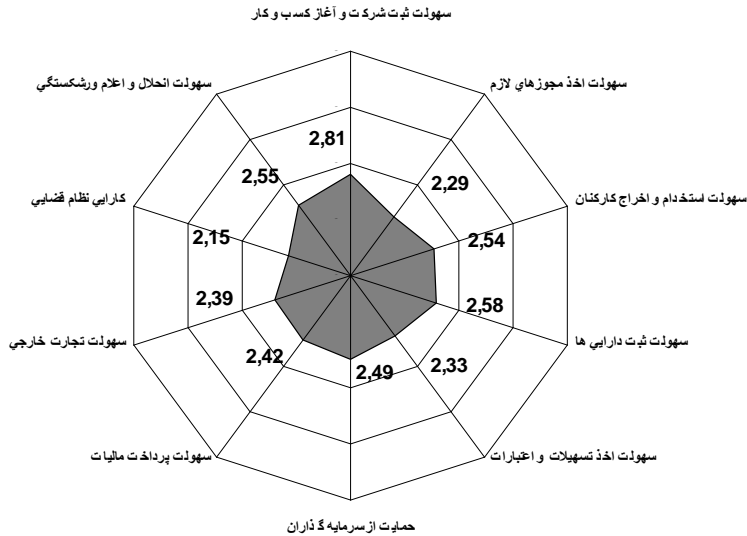
کارآفرینی و شرکت های کوچک و متوسط فعالیت داشتند، توزیع شد. حجم نمونه پژوهش ۷۶ نفر محاسبه گردید که پس از توزیع پرسشنامه ۱۰ پرسشنامه عودت داده شد. لازم بذکر است آلفای کرونباخ پرسشنامه ۰.۹۰٪ محاسبه گردید که بیانگر پایایی پرسشنامه است. بمنظور تجزیه و تحلیل داده‌ها از نرم افزار SPSS استفاده شد؛ روش های آماری مورد استفاده شامل روش های آمار توصیفی (مانند میانگین و انحراف معیار) و آمار استنباطی (شامل آزمون‌های t یک نمونه‌ای، تحلیل واریانس یکطرفه و تحلیل عاملی اکتشافی) می باشند.

یافته های پژوهش

الف) آمار توصیفی شاخص های دهگانه محیط کسب و کار (جدول ۱) آمار توصیفی شاخص های ۱۰گانه سهولت کسب و کار را نشان می‌دهد. همه ابعاد محیط کسب و کار کشور از نظر پاسخگویان دارای میانگین کمتر از ۳ است. با این وجود ابعاد ثبت شرکت و شروع کسب و کار و سهولت ثبت دارایی ها و سهولت انحلال و اعلام ورشکستگی به ترتیب دارای میانگین اول تا سوم و کارایی نظام قضایی دارای کمترین میانگین است.

جدول ۱- آمار توصیفی شاخص های ده گانه

ضریب پراکندگی	انحراف معیار	میانگین	شاخص	
۰,۲۶	۰,۷۴	۲,۸۱	ثبت شرکت و شروع کسب و کار	۱
۰,۳۳	۰,۷۶	۲,۲۹	سهولت اخذ مجوزهای لازم	۲
۰,۳۰	۰,۷۵	۲,۵۴	سهولت استخدام و اخراج کارکنان	۳
۰,۳۰	۰,۷۸	۲,۵۸	سهولت ثبت دارایی ها	۴
۰,۳۲	۰,۷۴	۲,۳۳	سهولت اخذ تسهیلات و اعتبارات	۵
۰,۳۳	۰,۸۲	۲,۴۹	حمایت از سرمایه گذاران	۶
۰,۳۲	۰,۷۶	۲,۴۲	سهولت پرداخت مالیات	۷
۰,۲۹	۰,۷۰	۲,۳۹	سهولت تجارت خارجی	۸
۰,۴۰	۰,۸۵	۲,۱۵	کارایی نظام قضایی	۹
۰,۲۸	۰,۷۲	۲,۵۵	سهولت انحلال و اعلام ورشکستگی	۱۰
۰,۱۷	۰,۴۳	۲,۴۶	سهولت کسب و کار (مجموع کل)	

شکل ۱- نمودار مقایسه میانگین شاخص‌های ده گانه کسب و کار

نتایج آزمون t یک نمونه‌ای:

بمنظور پاسخگویی به سوالات اول پژوهش (ارزیابی مناسب بودن شاخص‌های ده گانه محیط کسب و کار بانک جهانی از دیدگاه خبرگان و کارشناسان وزارت صنایع)، از آزمون t یک نمونه‌ای با نقطه برش ۳ استفاده شد. فرضیات و نحوه تصمیم‌گیری این آزمون به شرح زیر است:

فرض H_0 به مفهوم آن است که میانگین شاخص مورد بررسی با ۳ برابر است.

فرض H_1 به مفهوم آن است که میانگین شاخص مورد بررسی با ۳ برابر نیست.

در سطح اطمینان ۹۵٪ در صورتیکه سطح معناداری بزرگتر از میزان خطا (۰,۰۵) باشد، H_0 پذیرفته می‌شود، در صورتیکه سطح معناداری کوچکتر از میزان خطا است H_0 رد و H_1 پذیرفته

می شود. با توجه به اینکه این آزمون به صورت دو دامنه است بمنظور اظهار نظر بهتر در خصوص مناسب بودن شاخص های ده گانه محیط کسب و کار بر اساس مقادیر حد بالا و حد پایین تفاوت ($\mu_1 - \mu_2$) در سطح اطمینان ۹۵٪ می توان گفت:

هر گاه حد پایین و بالا هر دو مثبت باشند، میانگین شاخص مورد بررسی از مقدار آزمون (عدد ۳) بزرگتر است، به بیان دیگر شاخص مورد بررسی در سطح مناسبی قرار دارد.

هر گاه حد پایین و بالا هر دو منفی باشند باشد، میانگین شاخص مورد بررسی از مقدار آزمون (عدد ۳) کوچکتر است. به بیان دیگر شاخص مورد بررسی در سطح مناسب نیست.

هر گاه حد پایین منفی و حد بالا مثبت باشد، میانگین شاخص با مقدار آزمون (عدد ۳) تفاوت معنادار ندارد و در حد متوسط است (مومنی، ۱۳۸۵).

بر اساس نتایج جدول ۲، در سطح اطمینان ۹۵٪ در تمام آزمون ها سطح معنادار کوچکتر از میزان خطاست و H_0 رد می شود. همچنین با توجه به علامت حد پایین و بالای تفاوت ($\mu_1 - \mu_2$) در همه آزمونها هر دو منفی می باشند، می توان نتیجه گیری کرد که میانگین همه شاخص های مورد بررسی از مقدار آزمون کوچکتر می باشد. بنابراین ابعاد مورد بررسی در سطح مناسب نمی باشند. بنابراین در سطح اطمینان ۹۵٪ می توان گفت:

- ثبت شرکت در کشور به خوبی تسهیل نشده و در سطح مناسبی نیست.
- اخذ مجوزهای لازم در کشور به خوبی تسهیل نشده و در سطح مناسبی نیست.
- استخدام و اخراج کارکنان در کشور به خوبی تسهیل نشده و در سطح مناسبی نیست.
- ثبت دارایی ها در کشور به خوبی تسهیل نشده و در سطح مناسبی نیست.
- اخذ تسهیلات و اعتبارات در کشور به خوبی تسهیل نشده و در سطح مناسبی نیست.
- حمایت از سرمایه گذاران در کشور به خوبی تسهیل نشده و در سطح مناسبی نیست.
- پرداخت مالیات در کشور به خوبی تسهیل نشده و در سطح مناسبی نیست.
- تجارت خارجی در کشور به خوبی تسهیل نشده و در سطح مناسبی نیست.
- نظام قضایی در کشور کارایی نداشته و در سطح مناسبی نیست.

مجموعه مقالات دومین همایش ملی بهبود محیط کسب و کار

- انحلال و اعلام ورشکستگی در کشور به خوبی تسهیل نشده و در سطح مناسبی نیست.
- در مجموع فضا و محیط کسب و کار در کشور به خوبی تسهیل نشده و در سطح مناسبی نیست.

جدول ۲- نتایج آزمون t یک نمونه ای

تخمین فاصله ای اختلاف ($\mu 1 - \mu 2$) در سطح ۹۵٪	نتیجه آزمون	میزان خطا	سطح معنادار	T	متغیر		
						حد بالا	حد پایین
-۰,۰۴	رد HO	۰,۰۵	۰۰۱,۰	-۲,۵۴	ثبت شرکت و شروع کسب و کار	۱	
-۰,۵۵	رد HO	۰,۰۵	۰۰۰,۰	-۹,۰۰	سهولت اخذ مجوزهای لازم	۲	
-۰,۳۰	رد HO	۰,۰۵	۰۰۰,۰	-۵,۸۹	سهولت استخدام و اخراج کارکنان	۳	
-۰,۲۶	رد HO	۰,۰۵	۰۰۰,۰	-۵,۲۳	سهولت ثبت دارایی ها	۴	
-۰,۵۲	رد HO	۰,۰۵	۰۰۰,۰	-۸,۸۴	سهولت اخذ تسهیلات و اعتبارات	۵	
-۰,۳۴	رد HO	۰,۰۵	۰۰۰,۰	-۶,۰۲	حمایت از سرمایه گذاران	۶	
-۰,۴۳	رد HO	۰,۰۵	۰۰۰,۰	-۷,۴۰	سهولت پرداخت مالیات	۷	
-۰,۴۶	رد HO	۰,۰۵	۰۰۰,۰	-۸,۴۴	سهولت تجارت خارجی	۸	
-۰,۶۸	رد HO	۰,۰۵	۰۰۰,۰	-۹,۷۸	کارایی نظام قضایی	۹	
-۰,۳۰	رد HO	۰,۰۵	۰۰۰,۰	-۶,۱۰	سهولت انحلال و اعلام ورشکستگی	۱۰	
-۰,۴۶	رد HO	۰,۰۵	۰۰۰,۰	-۱۲,۲۸	سهولت کسب و کار(کل)		

ج) آزمون تحلیل واریانس یکطرفه

بمنظور پاسخگویی به سوال دوم پژوهش (بررسی میزان اهمیت شاخص های ده گانه محیط کسب و کار بانک جهانی از دیدگاه خبرگان و کارشناسان وزارت صنایع) از این آزمون استفاده شده است. فرضیات این آزمون عبارتند از:

فرض HO: میانگین شاخص های ده گانه محیط کسب و کار با هم تفاوت معنادار ندارند.

فرض: H1 حداقل یک جفت از میانگین های شاخص های ده گانه محیط کسب و کار با هم تفاوت معنادار دارند.

جدول ۳- نتایج آزمون تحلیل واریانس یکطرفه

منبع تغییرات	مجموع مربعات	مجذور میانگین	آماره F	سطح معناداری	میزان خطا	نتیجه آزمون
بین گروهی	۲۸,۱۷	۳,۱۳	۵,۴۰	۰,۰۰۰	۰,۰۰۵	رد HO
درون گروهی	۵۳۹,۳۷	۰,۵۸				
مجموع	۵۶۷,۵۴	--				

در سطح اطمینان ۹۵٪ با توجه به اینکه سطح معنادار کوچکتر از میزان خطا (۰,۰۵) است HO رد و H1 پذیرفته می شود. یعنی حداقل یک جفت از میانگین های شاخص های ده گانه محیط کسب و کار با هم تفاوت معنادار دارند. به بیان دیگر شاخص های ده گانه محیط کسب و کار اهمیت یکسانی ندارند. در ادامه بمنظور بررسی دقیق تر اینکه تفاوت ها بین میانگین چه شاخص هایی است از آزمون مقایسه چندگانه توکی استفاده شد. نتایج این آزمون نشان داد که می توان در سطح اطمینان ۹۵٪ شاخص های ده گانه محیط کسب و کار را در سه گروه از جنبه اهمیت میانگین دسته بندی کرد این گروه ها به ترتیب اهمیت عبارتند از:

گروه اول: دارای بیشترین میانگین و شامل سه شاخص ثبت شرکت و شروع کسب و کار، سهولت ثبت دارایی ها و سهولت انحلال و اعلام ورشکستگی.

گروه دوم: شامل ۶ شاخص سهولت استخدام و اخراج کارکنان، حمایت از سرمایه گذاران، سهولت پرداخت مالیات، سهولت تجارت خارجی، سهولت اخذ تسهیلات و اعتبارات و سهولت اخذ مجوزهای لازم.

گروه سوم: دارای کمترین میانگین و شامل شاخص کارایی نظام قضایی.

(د) مقایسه نتایج پژوهش و نتایج ارزیابی بانک جهانی

بمنظور پاسخگویی به سوال سوم پژوهش (مقایسه سازگاری تقریبی نتایج این پژوهش با نتایج ارزیابی شاخص های ده گانه محیط کسب و کار بانک جهانی) مقایسه های زیر انجام شده است. از رتبه ایران در مقایسه با ۱۸۹ کشور در ده شاخص کسب و کار در سال ۲۰۱۴ استفاده شد. در صورتیکه رتبه ایران در مقایسه با ۱۸۹ کشور بصورت تقریبی خوب باشد، وضعیت شاخص مناسب و اگر رتبه ایران بد باشد، وضعیت نامناسب و اگر در محدوده ۹۰ باشد، وضعیت ایران متوسط است. دیدگاه خبرگان و کارشناسان وزارت صنایع نیز بر مبنای میانگین نمونه و نتیجه آزمون f یک نمونه ای در وضعیت های نامناسب، متوسط و مناسب ارزیابی شد.

نتایج مرحله اول و دوم با یکدیگر مقایسه شد. به بیان دیگر نتیجه مقایسه رتبه ایران با ۱۸۹ کشور با دیدگاه خبرگان و کارشناسان وزارت صنایع مقایسه شد. نتیجه این مقایسه به صورت تشابه و یا افتراق نتایج می باشد.

همانطور که نتایج جدول ۴ نشان می دهد در بیشتر موارد نتایج این پژوهش با نتایج بانک جهانی سازگاری و تشابه دارد. و فقط در مورد شاخص های سهولت پرداخت مالیات، سهولت انحلال و اعلام ورشکستگی و کارایی نظام قضایی افتراق نتایج مشاهده می شود. به بیان دیگر خبرگان و کارشناسان وزارت صنایع بصورت تقریبی ارزیابی بانک جهانی از نامساعد بودن محیط کسب و کار ایران را تایید نموده اند.

جدول ۴- مقایسه نتایج پژوهش و نتایج ارزیابی بانک جهانی

مرحله سوم: مقایسه نتایج بانک جهانی و دیدگاه کارشناسان	مرحله دوم: دیدگاه خبرگان و کارشناسان وزارت صنایع			مرحله اول: گزارش بانک جهانی در سال ۲۰۱۴ بین ۱۸۹ کشور		ابعاد
	نتیجه مقایسه میانگین و آزمون t	نتیجه آزمون t یک نمونه ای	میانگین	رتبه ایران با ۱۸۹ کشور	رتبه ایران بین ۱۸۹ کشور	
تشابه نتایج	گرایش به متوسط	نامناسب	۲,۸۱	متوسط	۶۲	ثبت شرکت و شروع کسب و کار
تشابه نتایج	نامناسب	نامناسب	۲,۲۹	نامناسب	۱۷۲	سهولت اخذ مجوزهای لازم
تشابه نتایج	نامناسب	نامناسب	۲,۵۴	نامناسب	۱۴۷	سهولت استخدام و اخراج کارکنان
تشابه نتایج	نامناسب	نامناسب	۲,۵۸	نامناسب	۱۴۷	سهولت ثبت دارایی ها
تشابه نتایج	نامناسب	نامناسب	۲,۳۳	متوسط	۸۹	سهولت اخذ تسهیلات و اعتبارات
تشابه نتایج	نامناسب	نامناسب	۲,۴۹	نامناسب	۱۵۴	حمایت از سرمایه گذاران
افتراق نتایج	نامناسب	نامناسب	۲,۴۲	گرایش به متوسط	۱۲۴	سهولت پرداخت مالیات
تشابه نتایج	نامناسب	نامناسب	۲,۳۹	نامناسب	۱۴۸	سهولت تجارت خارجی
افتراق زیاد	نامناسب	نامناسب	۲,۱۵	مناسب	۶۶	کارایی نظام قضایی

مجموعه مقالات دومین همایش ملی بهبود محیط کسب و کار

نتایج						(اجرای قراردادها)
افتراق نتایج	نامنا سب	نامنا سب	۲,۵۵	گرایش به متوسط	۱۳۸	سهولت انحلال و اعلام ورشکستگی
تشابه نتایج	نامنا سب	نامنا سب	۲,۴۶	نامناسب	۱۳۰	سهولت کسب و کار

ه) نتایج تحلیل عاملی اکتشافی

به منظور بررسی ساختار عاملی و کاهش حجم متغیرها و تشکیل ساختار جدیدی از داده‌ها از تحلیل عاملی اکتشافی با روش اجزای اصلی با استفاده از قاعده وریمکس استفاده شده است. جدول ۵- عوامل احصا شده و آماره های تحلیل عاملی

نتیجه: قابل قبول		سطح معنادار آزمون بارتلت = ۰,۰۰۰		کای دو = ۱۶۶۸,۱۵		KMO = ۰,۸۳		آزمون مجاز بودن تحلیل عاملی	
۹) اخذ مجوزهای لازم	کار(هزینه های صادرات و	۷) نظام مالیاتی	۶) انحلال و ورشکستگی	۵) ثبت شرکت	۴) استخدام نیروی انسانی	۳) ثبت دارایی	۲) حمایت از سرمایه گذاران	۱) کارایی نظام قضایی	نام عامل احصا شده
۱,۰۴	۱,۳۱	۱,۴۱	۱,۵۳	۱,۶۵	۱,۸۱	۲,۶۸	۳,۵۰	۸,۰۱	ارزش ویژه
۳,۲۴	۴,۱۰	۴,۴۲	۴,۷۹	۵,۱۴	۵,۶۷	۸,۳۹	۱۰,۹۵	۲۵,۰۴	درصد واریانس
۷۱,۷۳	۶۸,۴۹	۶۴,۳۹	۵۹,۹۸	۵۵,۱۹	۵۰,۰۵	۴۴,۳۷	۳۵,۹۹	۲۵,۰۴	درصد اشتراک

جدول شماره ۵ نشان می دهد که آماره KMO بزرگتر از ۰,۷ و سطح معناداری آزمون بارتلت کمتر از ۰,۰۵ است. لذا می توان گفت که داده‌ها برای اجرای تحلیل عاملی مناسب هستند. جدول واریانس کل با روش اجزای اصلی نشان داد که ۹ عامل دارای ارزش ویژه بزرگتر از یک هستند.

قبل از تحلیل عاملی تعداد شاخص‌ها ۱۰ تا بود که بعد از تحلیل عاملی به ۹ عامل کاهش یافت. جدول ۷ نشان‌دهنده عوامل نه گانه احصا شده و نام‌گذاری آنها است. لازم بذکر است که ساختار عاملی ۷۲٪ تغییرات را تبیین می‌کند. همانطور که جدول ۵ نشان می‌دهد، ساختار عاملی جدید به میزان زیادی با چارچوب شاخص‌های ده گانه محیط کسب و کار شباهت دارد و فقط عامل ۸ کاملاً جدید است.

بحث و نتیجه گیری:

کوششهایی مانند افزایش فرصتهایی کارآفرینی افزایش علاقه و انگیزه شهروندان برای انجام فعالیتهای کارآفرینانه، توانمندسازی آنها برای موفقیت در اجرای فرایند کارآفرینی، ایجاد مکانیزیم‌های حمایت و هدایت کارآفرینان، بیانگر اقدامات توسعه‌ای در یک کشور است. محیط کسب و کار و توسعه کارآفرینی اثرات قابل ملاحظه‌ای بر یکدیگر دارند، بدین معنا که محیط مناسب، احتمال وقوع رفتار کارآفرینانه را افزایش میدهد و ایجاد و توسعه فعالیتهای کارآفرینی، خود نیز می‌تواند منجر به بهبود فضای کسب و کار شود. بانک جهانی به منظور تحلیل محیط کسب و کار کشورها از سال ۲۰۰۳ به صورت سالانه گزارشاتی حاوی ۱۰ شاخص کسب و کار منتشر می‌کند که در سال ۲۰۱۴ رتبه ایران بین ۱۸۹ کشور ۱۳۰ است. حال این سوال مطرح می‌شود که رتبه بندی بانک جهانی کاملاً درست است یا خیر؟ و اگر نه تفاوت‌ها در کجاست؟ در این تحقیق دو هدف دنبال شد، اول این که آیا شاخص‌های بانک جهانی که برای همه کشورها به صورت یکسان در نظر گرفته می‌شود با بافت بومی ایران مطابقت دارد یا خیر؟ و دوم آن که آیا میزان و نمره‌ای که خبرگان داخل کشور برای هر کدام از این شاخص‌ها قائل هستند با ارزیابی بانک جهانی مطابق دارد یا خیر؟ بنابراین ارزیابی محیط کسب و کار در درون کشور و بوسیله کارشناسان و خبرگان برای حصول اطمینان از وضعیت موجود لازم می‌باشد. بنابراین این پژوهش با هدف بررسی دیدگاه خبرگان و کارشناسان وزارت صنایع در این زمینه انجام شد. نتایج آزمون ۱ یک نمونه‌ای با هدف ارزیابی مناسب بودن شاخص‌های ده گانه محیط کسب و کار از دیدگاه خبرگان و کارشناسان وزارت صنایع نشان داد که شاخص‌های مورد بررسی در سطح مناسب نمی‌باشند و به خوبی در کشور تسهیل نشده‌اند.

مقایسه نتایج پژوهش و نتایج ارزیابی بانک جهانی با هدف مقایسه سازگاری تقریبی نتایج این پژوهش با نتایج ارزیابی شاخص های ده گانه محیط کسب و کار بانک جهانی نشان داد که در بیشتر موارد نتایج این پژوهش با نتایج بانک جهانی سازگاری و تشابه دارد. به بیان دیگر همانگونه که در جدول ۴ نشان داده شد رتبه ایران به لحاظ فضای کسب و کار در میان سایر کشورها بسیار پایین است و از سوی دیگر هر کدام از شاخص های بانک جهانی به تفکیک متفاوت می باشد اما اکثریت شاخص ها نتایج بسیار بدی را نشان می دهد، وقتی که این شاخص ها را از دیدگاه خبرگان بررسی کردیم نتایج نشان داد که خبرگان داخلی نیز ارزیابی بانک جهانی از نامساعد بودن محیط کسب و کار ایران را تایید نموده اند و فقط در مورد سه شاخص افتراق نتایج مشاهده شد. در گزارش بانک جهانی، پرداخت مالیات و سهولت انحلال و اعلام ورشکستگی گرایش به متوسط داشت، و کارایی نظام قضایی ایران مناسب ارزیابی شده است. در حالیکه کارشناسان وزارت صنایع این شاخص ها را نامناسب ارزیابی کرده اند. این افتراق در مورد کارایی نظام قضایی بسیار بیشتر است. در واقع این کارشناسان کارایی نظام قضایی را بسیار نامطلوب (با پایین ترین میانگین) ارزیابی نموده اند.

نتایج تحلیل عاملی اکتشافی نشان داد که شاخص های دهگانه بانک جهانی را می توان در ۹ عامل معنادار خلاصه کرد. لازم بذکر است که ۸ عامل همان شاخص های قبلی و فقط یک عامل جدید (عامل هشتم عوامل هزینه ای کسب و کار) می باشد. تایید نسبی شاخص های قبلی شاید بیانگر اعتبار بالای الگوی محیط کسب و کار بانک جهانی باشد. این عامل ها به ترتیب اهمیت عبارتند از: کارایی نظام قضایی، حمایت از حقوق سرمایه گذاران، ثبت دارایی ها، استخدام نیروی انسانی، ثبت شرکت، انحلال و ورشکستگی، نظام مالیاتی، عوامل هزینه ای کسب و کار (هزینه های صادرات و واردات، دارایی، مجوز) و اخذ مجوزهای لازم.

در مجموع می توان نتیجه گیری کرد که محیط کسب و کار کشور هم از نظر مراجع معتبر بین المللی (بانک جهانی) و هم از نظر کارشناسان داخلی نامساعد و نامطلوب است، در نتیجه نمی توان به سیاست های توسعه کارآفرینی، شرکت های زودبازده، اشتغال، خصوصی سازی پایدار در کشور خوشبین بود. زیرا عوامل بازدارنده در محیط کسب و کار بر برنامه های مشوق کارآفرینی اثر منفی

داشته و حتی ممکن است به مرور تعداد فعالان در کسب و کارهای مولد نسبت به وضع موجود کاهش یافته و رشد آنها منفی شود. از این رو پیشنهاد می شود که سیاست گذاران اصلی در خصوص برنامه هایی که منجر به ایجاد فضای کسب و کار می شود، تمهیداتی اندیشیده شود که فرایند صدور مجوزهای قانونی اصلاح شود و بتوان در مدت زمان بسیار کوتاه تری مجوز کسب و کار را دریافت کرد، در خصوص استخدام ها تدابیری اتخاذ شود که دست بنگاه ها برای استخدام بازتر شود و برای این کار بسته های تشویقی در نظر گرفته شود، نظام مالیاتی به گونه ای طراحی شود که مشوق راه اندازی کسب و کار های کوچک باشد نه عامل بازدارنده، تدابیر حمایتی اتخاذ گردد تا در هنگام ورشکستگی شرکت ها که یکی از موانع ورود به کسب و کار است بتوان از آن ها حمایت مالی یا حقوقی کرد که فرد کارآفرین باز بتواند به کسب و کار خود بازگردد در خصوص سرمایه گذاری اولیه که یکی از بزرگترین مشکلات کارآفرینان است تصمیماتی گرفته شود که سرمایه گذاران بتوانند به چنین کسب و کارهایی وارد شوند و حمایت مالی انجام دهند و دسترسی کارآفرینان به منابع مختلف سرمایه افزایش پیدا کند، در خصوص صادرات و واردات نیاز به مشوق های بسیار قوی تری می باشد که کسب و کار بتواند در آن حوزه با انگیزه به آن حوزه ورود پیدا کند. و در نهایت به محققین آینده پیشنهاد می شود که تحقیقات کاربردی در مورد امکان و نحوه اصلاح فرایند های هر کدام از شاخص های ده گانه به طور جداگانه صورت بپذیرد. تا از این طریق راه کارهای اجرایی به هر کدام از نهاد های مربوطه ارائه گردد.

منابع و ماخذ:

- اتاق بازرگانی صنایع و معادن تهران (۱۳۸۸) پروژه مطالعه و بررسی فضای کسب و کار و ارائه برنامه عمل جهت بهبود آن در ایران: مطالعه موردی سازمان تامین اجتماعی، <http://www.tccim.ir>
- احمد پور داریانی، محمود (۱۳۸۴) توسعه، کارآفرینی، اشتغال، ارائه شده در جلسه هم اندیشی شورای اشتغال وزارت کار، سایت خانه کارآفرینان.
- سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور، (۱۳۸۳). برنامه چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشور، تهران: انتشارات سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور.
- داوری، علی و رضایی، حمید رضا (۱۳۸۵) نقش دولت و خط مشی های دولتی در توسعه کارآفرینی، فصلنامه انجمن علوم مدیریت ایران، ش ۲.
- دستو، هرنالدو (۱۳۸۴) "چرا اقتصاد غیررسمی اهمیت دارد" ترجمه جعفر خیرخواهان، فصلنامه تامین اجتماعی.
- رضایی، حمید رضا، محمودی، مریم و داوری، علی (۱۳۸۸) مطالعه نقش دولت در خلق کارآفرینی و توسعه پایدار، همایش منطقه ای توسعه کارآفرینی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد انزلی.
- سکاران، اوما (۱۳۸۴)، روش های تحقیق در مدیریت. ترجمه دکتر محمد صائبی و دکتر محمود شیرازی، تهران، موسسه عالی آموزش و پژوهش مدیریت و برنامه ریزی.
- سلطانی، خ، "بررسی مقایسه ای فضای کسب و کار داروی کشور بر اساس مدل بانک جهانی"، پایان نامه کارشناسی ارشد دانشگاه تهران، 181
- سالاری، ابوذر ((1390، " بررسی تأثیر نظام مالیاتی بر فضای کسب و کار" مجله اقتصادی، ماهنامه بررسی مسائل یا ستهای اقتصادی، شماره های 9 و 10 .
- علوی تبار، علیرضا و میدری، احمد (۱۳۷۲) معیارهای اجتماعی در ارزیابی سیاست های اقتصادی، نشریه راهبرد،

- عرب مازار، عباس ومريم احمدیان ((1389، "شاخص فضای کسب و کار و تأثیر آن بر سرمایه گذاری خصوصی در ایران"، فصلنامه اقتصاد
  - قزلباش، م.ر. "برسی بسترهای مورد نیاز برای ایجاد کسب و کار در ایران از دیدگاه کارشناسان و خبرگان"، پایان نامه کارشناسی ارشد دانشگاه تهران،
  - کیوی، ریموند، کامپنهود، لوکوان(۱۳۸۴) روش تحقیق در علوم اجتماعی، ترجمه عبدالحسین نیک گهر، تهران، نشر توتیا
  - مومنی، منصور(۱۳۸۵) تحلیل‌های آماری با استفاده SPSS نشر کتاب نو
  - میدری، احمد و قودجانی، اصلان(۱۳۸۷) سنجش و بهبود محیط کسب و کار، سازمان انتشارات جهاد دانشگاهی واحد تهران.
- پیوست ۱) شاخص های ده گانه سهولت کسب و کار بانک جهانی
- جدول ۶- شاخص های ده گانه سهولت کسب و کار بانک جهانی

اجزا	شاخص های ده گانه
مراحل اخذ مجوز(پرداخت عوارض ثبت، انتخاب نام و...) مدت زمان شروع تا پایان فرایند ثبت شرکت مجموع هزینه ثبت شرکت حداقل سرمایه مورد نیاز برای شروع یک فعالیت اقتصادی	۱) ثبت شرکت و شروع کسب و کار
تعداد مجوزهای لازم و مراحل اداری آنها مدت زمان لازم برای اخذ مجوزها میزان هزینه اخذ مجوزهای لازم	۲) اخذ مجوز های لازم از شهرداری، اداره آب و برق، محیط زیست و...
سختی و مشکلات استخدام(عدم ممنوعیت قراردادهای دائمی یا موقت و یا خاص) انعطاف نا پذیری مقررات ساعات کار(تعداد و روزهای کاری در هفته، تعداد تعطیلات رسمی) سختی و مشکلات اخراج(امکان قانونی اخراج یک یا چندکارمند مازاد و...) انعطاف ناپذیری اشتغال(ترکیبی از سه شاخص اول) هزینه اخراج (جریمه های حقوقی و قانونی و...) هزینه غیر دستمزدی نیروی کار(درصدی از حقوق فرد بر مبنای شاخص های غیر عملکردی)	۳) استخدام و اخراج کارکنان
مراحل ثبت (گواهی تصفیه بدهی مالیاتی، بیمه و...) زمان مورد نیاز برای شروع و پایان ثبت اسناد	۴) ثبت دارایی در سازمان ثبت املاک

شاخص های ده گانه	اجزا
	هزینه ثبت
۵) اخذ تسهیلات و اعتبارات	قوانین پرداخت تسهیلات و اعتبارات (لزوم وثیقه و...) دسترسی افراد و شرکت ها به اطلاعات اعتباری لازم پوشش ثبت موسسات عمومی پوشش ثبت موسسات خصوصی
۶) حمایت از سرمایه گذاران	شفافیت معاملات در بازار سهام و امکان انتشار اطلاعات میزان مسئولیت و تعهد مدیران شرکت در قبال سهامداران قدرت سهامداران در شکایت علیه رفتارهای سوء مدیران شرکت حمایت از سرمایه گذاران
۷) پرداخت مالیات	تعداد انواع مالیات ها (مالیات انتقال دارایی، فروش و...) زمان مورد نیاز انجام کارهای اداری پرداخت مالیات ها) منصفانه بودن نرخ مالیات بر سود
۸) تجارت خارجی	تعداد اسناد لازم برای صادرات (بارنامه، بیمه نامه و...) زمان لازم برای صادرات (امور گمرگی، جابجایی بار و حمل و نقل بار به پایانه ها) هزینه های صادرات تعداد اسناد لازم برای واردات (بارنامه، بیمه نامه و...) زمان لازم برای واردات (امور گمرگی، جابجایی بار و حمل و نقل بار به پایانه ها) هزینه های واردات
۹) صدور حکم در نظام قضایی	مراحل دادرسی (افتتاح پرونده و قضاوت و...) مدت زمان دادرسی و صدور حکم از آغاز تا پایان هزینه مورد نیاز برای حل اختلاف (وکیل، دادگاه و...)
۱۰) اعلام ورشکستگی و خاتمه بخشیدن به کسب و کار (سختی مسائل و قوانین پس از ورشکستگی)	زمان اعلام ورشکستگی تا صدور حکم دادگاه در زمینه ورشکستگی هزینه (هزینه های رسمی دادگاه و دستمزد و کلا، ارزیابان مستقل، و کلا و حسابداران...) درصد بازگشت دارایی و مطالبات سهامداران

- Chen, Martha(2005) The Business Environment and the Informal Economy: Creating Conditions for Poverty Reduction, Conference on “Reforming the Business Environment”Cairo, Egypt.
- De Soto, Hernando (2000)The Mystery of Capital: Why Capitalism Triumphs in the West and Fails Everywhere Else, Basic Books,USA.
- Doing Business (2009)The International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank, www.worldbank.org
- Dyck, A(2000)Privatization and Corporate Governance: Principles, Evidence and Future Challenges, Harvard Business School, Boston.
- Dardia, Michel & Sherman Luck (1999), "Rethinking the California Business Climate", Public Institute ofCalifornia.
- Knack, S. & P. Keefer (1995), "Institution and Economic Performance, Cross Country Test Using AlternativeMeasures",EconomicandPolitics,Vol. 7, Issue. 3.
- Dollar, David, Mary Hallward-Driemeier & Taye Manistee (2003), "Investment Climate & Firm Performance in Development Economies World Bank", Development Research Group.
- Tobin, Jennifer&SusanRose-Ackerman(2003), ForeignDirect Investment and the Business Environment In Developing Countries: the Impact of Bilateral InvestmentTreaties,Department ofPolitical Science.
- World Economic Forum (2008) The Global Competitiveness Report 2008–2009, Switzerland.
- World Economic Forum (2009) The Global Competitiveness Report 2009–2010, Switzerland.

- Worthington, Ian and Britton, Chris(2006) The Business Environment, Prentice Hall, Fifth edition.